

19

MÜŞTERİYİ ALDATMAK

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ
يَدَهُ فِيهَا فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا فَقَالَ

مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ قَالَ أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَفَلَا
جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ مَنْ عَشَّ فَلَيْسَ مِنِّي

Ebû Hureyre'den (r.a) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) bir yiyecek/buğday yığımına rastlamış, elini onun içine daldırılmış ve parmaklarına ıslaklık dokunmuştu. Bunun üzerine,

-Bu nedir, ey buğday sahibi? diye sordu. Adam,

-Ona yağmur dokundu yâ Rasûlallah, diye cevap verince, Peygamber (s.a) şöyle buyurdu:

-Halkın görmesi için ıslananı üste çıkarsaydın ya, aldatan benden değildir!¹²³.

123 Müslim, İman, 164; Tirmizî, Büyü, 74; İbn Mâce, Ticârât, 36; Ebû Dâvud, İcâre, 50; Dârimî, Büyü, 10; Ahmed b. Hanbel, II, 242; Tûsî, *Tehzibü'l-ahkâm*, V, 14.

AÇIKLAMA

Ebû Hureyre (r.a), Rasûl-i Ekrem'i yukarıdaki uyarıya sevk eden vak'ayı şöyle anlatır: Rasûlullah (s.a.) buğday satan bir adama rastladı. Satıcıya: "Nasıl satıyorsun?" diye sordu. O da bilgi verdi. Bunun üzerine Rasûlullah'a (s.a), elini onun içine daldır, diye işaret (vahy) edildi. O da elini daldırdı ve onun ıslak olduğunu gördü. İşte bu vak'a üzerine Rasûl-i Ekrem "(Bizi) aldatan bizden değildir" buyurdu.

Hadis ve fıkıh âlimi İbn Dakîkî'l-îd (v. 702/1302), içinde yaşadığı çağın ve toplumun iş ve ticaret ahlakından söz ederken şu şikâyetle bulunur: "Toplumun gevşeklik gösterdiği hususlardan birisi şudur: Kusurlu bir eşyayı veya hayvanı satan ama kusurunu açıklamayan bir insanı görüyorlar da bunu yadırgamıyorlar ve müşteriye satılan malın kusurunu bildirmiyorlar! Onlar bundan sorumludurlar. Çünkü din, dürüstlük ve samimiyettir (nasihat). Dürüst ve samimi davranmayan kimse, kesinlikle aldatmış olur".

Günümüzde, iş ve ticaret dünyasının -bilerek veya bilmeyerek- *aldatma* gibi bir durum karşısında çok daha titiz olması ve İbn Dakîkî'l-îd'in bahis konusu uyarısından ibret dersi çıkarması gerekir. Her şeyden önce, alım satıma konu olan malın kusur ve ayıbını gizlemek haramdır. Kusur ve ayıbın sonradan ortaya çıkması pazarlığın feshine sebep teşkil eder. Nitekim Rasûlullah (s.a) şöyle buyurur: "Satıcı ve alıcı (söz kesip) pazarlığı bitirdikten sonra birbirlerinden ayrılmadıkça alış-veriş bızup bızmamakta serbesttirler. Eğer onların her biri karşılıklı olarak doğru söylerse, alış-verişleri bereketli olur. Yok eğer gizler ve yalan beyanda bulunurlarsa, alışverişlerinin bereketi kalmaz"¹²⁴.

124 Buhârî, Büyü, 19; Müslim, Büyü, 47; Ebû Dâvud, Büyü, 1; Tirmizî, Büyü, 6; Nesâî, Büyü, 4.

İlişkilerini kardeşlik temeli üzerinde tutması gereken bir mü'min, basit çıkar hesapları uğruna hıyanet ve fesat peşinde olamaz, olmamalıdır. İş ve ticaret hayatında ahlâkî-mânevî bir boyut olarak doğruluk ve dürüstlük, mümin olmanın, gerçek mü'min olmanın göstergesidir. Hayatın akışı içinde bu temel ilkeyi gözeterek muhatap olduğu insanları memnun eden bir mümin, güçlü ve dinamik iman taşıyor demektir. Fakat yukarıdaki hadisi bir levha halinde iş yerine asmasına rağmen, yalan söyleyerek veya hile yaparak müşterisini aldatan bir insan, ne kadar iddialı olursa olsun, *zayıf iman* taşıyor demektir. Böyle bir insan, suçlu bulunduğundan maliye veya zabıta ekiplerince nasıl cezaya çarptırılıyorsa, yazıcı meleklerce kozmik-ilâhî zabıtlara geçen büyük günahından dolayı da hesap günü rezil ve rüsvay olacaktır.

Hadis-i şerif, müslüman tacirin sattığı malın kusurunu gizlememesi, doğru ve dürüst hareket etmesi gerektiğini ifade eder. Rasûl-i Ekrem'in "bizden değildir" şeklinde uyarı niteliğindeki tehdidinden, kötü malı iyi diye pazarlayıp satmanın haram ve büyük bir günah olduğunu öğrenmekteyiz. Ayrıca hadis, maliyeci veya zabıta gibi yetkililerin piyasayı denetlemeleri ve satışta hile yapan esnafa müdahalede bulunmaları gerektiği mesajını da vermektedir.

Rasûl-i Ekrem, aldatma, haksız kazanç, düşmanlık ve sömürüye yol açan her türlü alım satım işini yadırgamış ve yasaklamıştır. O, insanlık tarihi kadar eski olan ticarî muameleleri olması gereken erdemli noktaya getirmiştir. Nitekim Rasûlullah (s.a) şöyle buyurur: "Develerin ve koyunların sütlerini memelerinde biriktirmeyin. Kim böyle bir hayvanı satın almış (ve sütünü sağmış) ise bu durumda iki şeyden birini seçmekte muhayyerdir: Dilerse hayvanı kendinde tutar (ve yapılan eski sözleşme devam

eder), dilerse hayvanı bir ölçek hurma ile birlikte iade eder”¹²⁵.

“Musarrât hadisi” diye bilinen bu hadisin metninde geçen *musarrât* kelimesi, müşterinin rağbetini arttırmak, onu yanıltmak ve aldatmak maksadıyla memelerinde sütün birikmesi için birkaç gün sağlamayı sun’i olarak verimi yüksek ve sütü bol gösterilen hayvan demektir. Rasûl-i Ekrem, böyle bir hareketi aldatma/alданma olarak görmüş ve yasaklamıştır. Şüphesiz bunun temelinde kalitesiz bir malı kaliteli olarak gösterme ve onu kıymetinden daha yüksek bir fiyata satma düşüncesi yatmaktadır. Bu yüzden, yapılan hilenin farkına varan müşteri muhayyer bırakılmış; isterse hayvanı kendi yanında tutabileceği, isterse bir ölçek (sâ’: yaklaşık 3 kilogram) hurma(nın kıymeti) ile birlikte hayvanı iade edebileceği esası getirilmiştir. Bu demektir ki satıcı, vasıfsız bir malın kusurunu gizleyerek yüksek kaliteli gibi göstermek veya malın iyi tarafını gösterip kötü tarafını gizlemek suretiyle müşteriyi aldatırsa, müşteri yapılan alımsatım akdini feshetme muhayyerliğine sahip olmaktadır.

Aynı şekilde, malın değerini düşüren bir ayıp veya kusur hali muhayyerlik hakkı doğurur. Mesela, farkına varmadan satın alınan defolu kumaş veya elbise, müşteri tarafından satıcıya iade edilebilir.

Aslında, müşterisine güven vermeyen ve onu aldatan bir insan, tehlikeli ve iki yüzlü davranan münafık karakter demektir. Nitekim Peygamber (s.a) şu uyarıda bulunur: “Münâfıkın alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, vaad ettiğinde sözünde durmaz ve kendisine güvenilip bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder”¹²⁶. Bu yüzden, ticarî ilişkilerde güven

125 Buhârî, Büyü, 64; Müslim, Büyü, 11; Ebû Dâvud, Büyü, 4. Bu hadis, ulemâ arasında bazı münâkaşalara mevzu olmuş ise de, sened ve metin itibarıyla muhaddis ve fakihlerin ekseriyetine göre sahih olup hükmüyle amel edildiği görülür.

126 Buhârî, İman, 24; Müslim, İman, 107; Ahmed b. Hanbel, II, 357.

kaybına yol açan ve müslüman şahsiyetiyle bağdaşmayan aldatma, büyük günahlar listesinde yer alır.

O halde müslüman tüccar, hiçbir müşterisini aldatamaz, aldatmamalıdır. O, sosyal hayatın akışı içinde farklı kisvelere bürünebilen her türlü hile, yalan ve sahtekârlıktan, ihaleye fesat karıştırmaktan, kapalı veya açık artırmalarda gizli anlaşmalardan, kara para aklamaktan, kalpazanlık ve madrabazlıktan uzak durmalı, hangi şartlarda olursa olsun doğruluk ve dürüstlüğün mücadelesini vermelidir.

Aldatma kelimesinin hadis metnindeki karşılığı *gış* (gaşşe) fiildir. *Tağrîr*, *tedlis*, *hılâbe*, *hud'a*, *hile* gibi kelimelerin herbirinin özünde de, “bir kimseyi kasıtlı olarak yanıltıcı söz ve davranışlarla etkileyip onu akdi yapmaya razı etme” anlamı vardır. Fıkıh terimleri arasında geçen *gabın* (ğabn) kelimesi, “bir malı değerinin altında bir bedelle satma veya değerinden fazla bir bedelle satın alma ve bu şekilde aldanma” mânasında kullanılır. Aynı kökten türeyen *tegâbün* kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm’in altmış dördüncü sûresinin adıdır. Bu sûrede âhîret gününün *tegâbün günü* olduğu beyan edilir. Zira o gün kâfirler, küfrü imana, dünyayı âhîret hayatına tercih etmeleri sebebiyle aldandıklarının farkına varacaklar; kendilerinin zararlı, mü’minlerin ise kârlı çıktıklarını anlayacaklardır.

Ebû Hanîfe’nin de içinde bulunduğu pek çok fıkıh âlimine göre, gabinden doğan muhayyerliğin âzami süresi üç gün olup hak sahibi bu süre içinde akdi feshetmediğinde artık kendiliğinden geçerlilik kazanır. Mâlikî mezhebine göre ise bu hak, bir yıl içinde kullanılabilir. Hanefî fakihlerinden İbn Nüceym el-Mısri, satıcının, “Malımın normal değeri budur, bu fiyata al” şeklindeki beyanına dayanarak bir malı gabn-i fâhişle satın alan kimse- nin akdi feshedip malı geri verme hakkı bulunduğunu, fetvanın da bu yönde olduğunu kaydeder. Bir alışverişte meydana gelen gabnin fâhiş

olup olmadığını belirlemede kriter olarak örf ve âdet veya tüccarlar arasındaki âdet kabul edilir. Bu yüzden, bu konuda farklı görüşlerin ortaya çıkması tabii karşılanmalıdır. Meselâ İmam Ebû Hanîfe'nin talebesi Muhammed eş-Şeybânî, bir malın normal piyasa değerinin $1/20$ 'sini aşan fiyatı *gabn-i fahiş*, $1/20$ ve bunun altında kalan fazlalığı da *gabn-i yesîr* olarak değerlendirir. Gabn-i yesîr sınırının, menkul eşyada/ticaret mallarında $1/20$ (%5), hayvanda $1/10$ (%10), gayr-i menkulde ise $1/5$ (%20) olduğunu söyleyen âlimler de vardır.